

Flirt med elvertøser og andet trolldøj

Publ. i Information 03.04.1986.

Laila Petersen: Nissen. Ill: René Temey. 40 s. 42,70 kr. Alrune.

Laila Petersen: Trolld-Karl. Ill: René Temey. 48 s. 42,70 kr. Alrune.

René Temey: Elverpiggen. Ill: forf. 48 s. 42,70 kr. Alrune.

Laila Petersen: Maren Heks. Ill: René Temey. 48 s. 42,70 kr. Alrune.

Når man nu hører til dem, der selv er blevet set af en nisse engang for længe siden, og heller ikke er sluppet gennem livet ubeset af elverpiger, så er det en trist affære at overvære den måde, de behandles på i de fleste bøger.

Det er ikke småting, trolldøjet skal lægge deres hule ryg til i disse tider. Der er bølge i overtro og væsener fra nær og fjern. Pulterkamrene bliver afsøgt og fundene bliver udstillet mellem de andre antikviteter – oftere i afsyret tilstand. Tillempt den aktuelle smag som underholdning eller belæring. Det er synd. Der er godt stof i de fortællinger.

Forlaget Alrune udgiver en serie småbøger om tro og overtro. De er anlagt på brug i skolerne. Hver bog handler om ét af folketroens væsener: Elverfolk, nisser, trolde og hekse m.v. Råstoffet er en fra folkedigtningens mindre genrer, sagnene. Det er forarbejdet og omsat dels i en historisk novelle dels i efterhængt oplysningsstof.

Serien er en af de rimeligere af slagsen. Der er både god vilje og omtanke i dens

fremstilling. Alligevel eller måske derfor er den symptomatisk for de gængse dårligdomme, der plager den type bøger. De flinthårde sagn opløses i realistisk normalfiktion, bliver nærmest til psykocases. Fortællinger har en tendens til at blive påskud for belæringen, både om overtroen og dens forklaring – eller snarere bortforklaring. For selv om der er en vilje i historierne til at se folketroen ud fra samtidens horisont, så kniber det med at tage dem alvorligt ud fra nutidens, og det forbliver ved banede og reducerede forklaringer på fænomenerne.

Historierne er sentimentale og metoden i dem er psykologiserende efter den gængse opskrift, både hvad angår forklaring og fiktion. De får derved et bedrevidende præg, ikke bare i forhold til læseren og personerne i historierne, men også over for »væsenerne«, omend de sidste også dyrkes. Forfatterne flirter med dem, især heksene.

Det lader ikke til at forfatterne eller illustratoren selv nogen sinde har været i karambolage med den slags væsener, hvad enten det er hekse eller nisser eller elverfolk. De ville ikke omgås dem så lemfældigt, om de havde. Der er mere sprængstof i dem, end som så.

Det bliver ved lidt uforpligtende sight-seeing i de gamle dage og deres overtro – set i ly fra bilruden og gennem den omvendte kikkert, som vor tids for-

domme sætter som et filter for synet.

Men de folk var jo ikke bare dumme eller fyldt med overtro. Der er metode i galskaben. Væsenerne og historierne om dem er udtryk for en erfaringsvirkelighed og for en særlig måde at udtrykke erfaring på. Denne metode, der betjener sig af sindbilleder, »væsener« i mytiske fortællinger (og som børn også har det med at bruge), er et korrektiv til den dominerende begrebslige og psykologiserende fæcon, der ofte fortsætter sig i forklarerier.

Resultatet er, at ram erfaring uskadeliggøres og sentimentaliseres, fremfor at blive aktiveret. Hvis det skal have nogen mening at forarbejde den slags stof, er det mindste, at der investeres egen erfaring i stof og udtryksform, udover flirten.

Der er enkelte sekvenser i bøgerne, hvor der er ansatser til at sprænge det bornerte hylster, især i »Troid-Karl«. Den handler om en lykke-tosse, og hvad han kan. Udbruddene sker, hvor råstoffet får lov at gå et stykke ad sine egne vildere veje og udløser fortællerenergi, hvadenten det er fordi noget brænder på, eller fordi det slår komiske gnister. Men som regel er det for pænt. Selv hvor det handler om hekse,

tager Fanden ikke ved hverken ord eller syn. Der koketteres ellers både med saft fra bulmeurt og suset i elverskud. Men ingen af delene mærker man til i skriften. Vil man skrive ordentligt om de væsener, må man lade dem se sig. Der er ingen vej udenom. Men så bliver det selvfølgelig risikabelt – man må vove pelsen også med skriften.

For en ordens skyld vil jeg nævne et par nyere bøger, hvor man kan møde anstændige nisser, og hvor der er investeret i det kunstneriske udtryk.

Nissen fra Timsgaard udgivet af Ib Spang Olsen er én af dem, andre er Cecil Bødgers Jerutte-bøger, der bagom en vis moralisme har en ram lugt af både nisse og hedenskab.

I øvrigt kan man gå til sagnene om alt troldtøjet. Det er ikke det ringeste. Der undgår man i tilgift både sentimentalitet, psykologisering og bedre-viden. Mange af de sagn står som hug, der lader huller i virkelighedsbilledet komme til syne. De tager én i nakken, og man mærker dem længe efter. Det kan være som at blive set af elverkonen selv. Hvad har man ellers fortællinger til.